

ВЗАЄМОДІЯ З ДЕРЖАВНИМИ СПЕЦІАЛІЗОВАНИМИ УСТАНОВАМИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ

Мудрецька Г. В.

У статті досліджено особливості взаємодії органів досудового розслідування з державними спеціалізованими установами під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій при здійсненні досудового розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля. Визначено, що досудове розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля полягає у вирішенні складних питань, що потребує одночасного виявлення протиправних дій правопорушника та наступного доказування всіх обставин кримінального правопорушення проти довкілля. Складність досудового розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля зумовлено також наявністю значного спектру норм земельного, екологічного, аграрного законодавства, яким регламентовано засади екологічного моніторингу, особливості використання та охорони земель, порядок дотримання якості навколишнього природного середовища, вивчення яких ускладнює процес розкриття та розслідування таких правопорушень.

На підставі аналізу кримінального процесуального законодавства та практики його застосування у судово-слідчій діяльності встановлено, що на сучасному етапі існує ряд проблем, які пов'язані з неефективним проведенням досудового розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля, що зумовлено специфікою кримінальних правопорушень проти довкілля та визначає високу значущість спеціальних знань для їх ефективного розслідування, а також обумовлює широкий спектр навичок, яких потребує застосування цих знань.

Проаналізовано форми використання спеціальних знань у розслідуванні кримінальних правопорушень проти довкілля: процесуальну і не процесуальну. Визначено, що переважно спеціаліст залучається до розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля у порядку процесуальної форми використання спеціальних знань: для участі у проведенні слідчих (розшукових) дій, зокрема: для проведення огляду місця події з метою визначення механізму утворення слідів, отримання матеріалів для подальшого проведення судово-екологічної експертизи.

Ключові слова: кримінальне провадження, досудове розслідування, слідчі (розшукові) дії, взаємодія, правопорушення проти довкілля, навколишнє середовище.

Mudretska G. V. Interaction with specialized state institutions during the conduct of separate investigative (search) actions in the conduct of pre-judicial investigations of criminal offenses against the environment

The article examines the peculiarities of the interaction of pre-trial investigation bodies with state specialized institutions during the conduct of separate investigative (search) actions during the pre-trial investigation of criminal offenses against the environment. It was determined that the pre-trial investigation of criminal offenses against the environment consists in solving complex issues, which requires the simultaneous detection of illegal actions of the offender and subsequent proof of all the circumstances of the criminal offense against the environment.

The complexity of the pre-trial investigation of criminal offenses against the environment is also caused by the presence of a significant range of norms of land, environmental, and agrarian legislation, which regulate the principles of environmental monitoring, the peculiarities of land use and protection, the procedure for observing the quality of the environment, the study of which complicates the process of uncovering and investigating such offenses.

Based on the analysis of criminal procedural legislation and the practice of its application in judicial and investigative activities, it was established that at the current stage there are a number of problems that are associated with the ineffective conduct of pre-trial investigation of criminal offenses against the environment, which is caused by the specificity of criminal offenses against the environment and determines the high significance special knowledge for their effective investigation, and also

determines a wide range of skills that the application of this knowledge requires.

The forms of special knowledge in the investigation of criminal offenses against the environment are analyzed: procedural and non-procedural. It was determined that the specialist is mainly involved in the investigation of criminal offenses against the environment in the order of the procedural form of the use of special knowledge: to participate in the conduct of investigative (search) actions, in particular: to conduct an inspection of the scene of the incident with the aim of determining the mechanism of formation of traces, obtaining materials for further judicial proceedings - environmental expertise.

Key words: *criminal proceedings, pretrial investigation, investigative (search) actions, interaction, crimes against the environment, environment.*

Постановка проблеми. У другій половині ХХ ст. у зв'язку з стрімким розвитком промисловості, а також частково через зростання населення, більш гостро, ніж раніше, постала проблема охорони та збереження навколишнього природного середовища. Від цього безпосередньо залежать життя та здоров'я людини. Однією з причин негативної екологічної ситуації, що склалася, є пріоритет економічних цінностей над екологічними, а також брак екологічних знань серед населення, ігнорування вимог закону; найчастіше керівництво підприємства вважає за краще заплатити невеликий штраф, ніж будувати дорогі очисні споруди. Це призводить до певної девіантної поведінки у сфері екології. Парламентська Асамблея у Резолюції 1802 (2011) підкреслює, що будь-яке погіршення забезпечення екосистемних послуг буде безпосередньо впливати на широкий спектр прав людини і основних свобод, таких загальноновизнаних як право на життя і на харчування, доступ до води, здоров'я і нормальне житло та право на власність і користування землями [1]. Особливо сьогодні, коли росія робить екоцид в Україні, є великий запит держави та суспільства на якісні екологічні справи. Велика кількість кримінальних правопорушень проти довкілля, які відбуваються в Україні залишаються невиявленими або їх взагалі не кваліфікують, як злочини. Причина цього - брак спеціальних знань про природоохоронне законодавство, охорону довкілля та брак експертизи щодо цього. Наприклад, існує така думка, що злочини проти довкілля стосуються лише посадових осіб, у той час, коли більшість злочинів не мають спеціального суб'єкта, тобто бути винними у забрудненні повітря, води, ґрунтів чи стати учасником незаконної торгівлі може будь-хто з нас (фізична особа) [2]. Як зазначив

керівник обласної прокуратури Володимир Говоруха на навчально-методичному семінарі в Закарпатській обласній прокуратурі, ефективно розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля можливе за умови системної взаємодії органів контролю, правоохоронців, а також експертних інституцій [3]. Екологічна ситуація у найширшому розумінні - це результат протиправної діяльності, що супроводжується порушенням правил охорони навколишнього середовища, що призводить до утворення шкідливих наслідків, які існують і сприймаються оточуючими як об'єктивний факт, тобто. у вигляді слідової «картини» - екологічного злочину [4]. Боротьба з кримінальними правопорушеннями проти довкілля потребує особливої уваги, обумовленої реальною загрозою життю та здоров'ю людей, тваринному світу, навколишньому середовищу. Численні законодавчі акти про охорону природи відносяться до правового регулювання використання водних, лісових ресурсів, надр, охорони атмосферного повітря. Кримінальне законодавство України та інших держав містить низку норм, що передбачають відповідальність за кримінальні правопорушення, пов'язані із порушеннями правил охорони навколишнього середовища. Аналіз кримінального процесуального законодавства та практики його застосування у судово-слідчій діяльності дає підстави стверджувати, що на сучасному етапі існує ряд проблем, які пов'язані з неефективним проведенням досудового розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висвітлення проблем взаємодії при розслідуванні кримінальних правопорушень проти довкілля здійснювалось у роботах Ю.П. Аленіна, О.М. Бандурки, А.Ф. Волобуєва, В.І. Гаєнка О.М. Джужи, Н.І. Клименко, С.О. Книженко, В.О. Коновалової, В.П. Корж, Г.А. Матусовського, О.В. Одерія, М.А. Погорецького, В.Я. Тація, С.С. Чернявського, В.Ю. Шепітька. Незважаючи на пильну увагу низки вчених до аналізованого явища, сьогодні існує багато спірних позицій щодо особливостей взаємодії органів досудового розслідування із державними спеціалізованими установами під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій при здійсненні досудового розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля, що передусім пов'язано зі складністю та багатогранністю цього процесу.

Метою статті є аналіз основних проблемних питань, які виникають під час взаємодії органів досудового розслідування із державними

спеціалізованими установами під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій при здійсненні досудового розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля.

Виклад основного матеріалу. Як свідчить слідча практика, найбільшу складність у розслідуванні кримінальних проваджень проти довкілля представляють ті з них, які пов'язані із забрудненням навколишнього середовища. Під час розслідування зазначених кримінальних правопорушень перед органами досудового розслідування та дізнання виникають труднощі, переважно пов'язані з кваліфікацією, визначенням предмета доказування з проведенням початкових слідчих дій, визначенням критеріїв забруднення довкілля [5], що зумовлено специфікою кримінальних правопорушень проти довкілля та визначає високу значущість спеціальних знань для їх ефективного розслідування, а також обумовлює широкий спектр навичок, яких потребує застосування цих знань. Зазначене, в свою чергу, сприяє правильній орієнтації слідчого у визначенні предмета і меж доказування у процесі розслідування кримінальних правопорушень окремої категорії. Крім того, використання спеціальних знань допомагає визначити точний напрям пошуку доказів, сприяє чіткому плануванню розслідування і забезпечує необхідну всебічність дослідження обставин кожного розслідуваного діяння, що передбачене законом [6, с. 90]. Підтримуючи науковий погляд О.В. Одерія, можна виокремити три групи обставин, які підлягають з'ясуванню під час досудового розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля: 1) подія злочину (час, місце, спосіб та інші обставини його вчинення); 2) обставини, пов'язані із суб'єктом, суб'єктивною стороною злочину; 3) інші обставини [7, с. 17]. Адже без встановлення вказаних обставин не можливо встановити всі обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та довести вину особи у вчиненні кримінального правопорушення.

В умовах інтенсивного забруднення довкілля різними відходами виробництва та іншими шкідливими речовинами, забруднення або псування земель, забруднення атмосферного повітря та водойм, незаконного полювання, заняття рибним, звіриним або іншим промислом, незаконного вирубування лісу та іншого негативного впливу антропогенної діяльності на довкілля використання спеціальних знань під час розслідування екологічних злочинів, у тому числі у формі проведення судово-екологічної експертизи, набуває дедалі більшої ваги [8, с. 23]. Використання

спеціальних знань у галузі екології зумовлено потребою у проведенні судово-екологічної експертизи, за допомогою якої можна не лише встановити обсяг негативних наслідків для навколишнього природного середовища, а й виявити можливі причини та наслідки вчиненого злочинного правопорушення [9, с. 808-812]. Слід зазначити, що специфіка злочинів проти довкілля визначає високу значущість спеціальних знань для їх ефективного розслідування, а також обумовлює широкий спектр навичок, яких потребує застосування цих знань [10, с. 31]. Адже на будь-якій стадії розслідування зазвичай виникає необхідність у спеціальних знаннях, для вирішення питань, які виникають під час досудового розслідування. При цьому можуть знадобитися ветеринарні, біологічні, іхтіологічні, хімічні, технічні, медичні, гідрометеорологічні та інші спеціальні знання. Нормативні матеріали, що регулюють екологічну безпеку, являють собою значний масив, для успішного вивчення якого необхідний типовий перелік документів з досліджуваної категорії злочинів і найбільш розповсюджені види обставин, які встановлюються за їх допомогою. Деякими авторами пропонуються для вивчення лише документи локального характеру, такі, як накази, інструкції тощо [11, 44]. Основні документи можна поділити на декілька груп: 1) нормативні акти, в яких може міститись важлива для розслідування інформація з питань екологічної охорони навколишнього середовища; 2) нормативи, що встановлюють граничну, але допустиму концентрацію забруднюючих речовин у водоймах, атмосфері та ґрунті; 3) документи, що регулюють звичайну діяльність конкретних підприємств, організацій, установ та забезпечують вирішення виробничих завдань; 4) документи, що характеризують організаційно-технічний режим роботи та технічний стан очисних споруд та пов'язаних з ними систем на конкретному підприємстві; 5) відомчі документи, в яких фіксуються обставини та причини щодо розслідуваної події (матеріали перевірки, акти медичного огляду потерпілих). Коло перерахованих документів не вичерпним. У кожному конкретному випадку може виникнути необхідність в отриманні або вивченні інших документів.

Мета консультаційної діяльності спеціалістів полягає в передаванні слідчому інформації, яка дозволяє вірно орієнтуватися в специфічній обстановці, уявити характер події, правильно описати в протоколі огляду стан та особливості механізмів, природних об'єктів. Спеціаліст здійснює допомогу в формулюванні питань при

призначенні експертизи, в вилученні об'єктів, що мають доказове значення, висловлює свої судження про механізм та причини утворення тих чи інших слідів, сприяє висуванню обґрунтованих версій [12, с. 128].

У науковій літературі, переважно, виділяють дві форми використання спеціальних знань у розслідуванні кримінальних правопорушень, а саме процесуальну і не процесуальну [9, с. 808]. Процесуальна форма, відповідно до ст. 71 КПК України полягає в залученні спеціаліста, яким є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками і може надавати консультації, пояснення, довідки та висновки під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок, до проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) [13]. Окрім процесуальної взаємодії органів досудового розслідування та спеціаліста, є й непроцесуальна форма, яка полягає в отриманні консультацій із різних питань, що виникають у слідчого в процесі розслідування, наприклад обговорення формулювань питань, які необхідно поставити перед допитуваним або які повинні бути винесені на вирішення призначуваної експертизи.

Найчастіше спеціаліст залучається слідчим у порядку процесуальної форми використання спеціальних знань, а саме для участі у проведенні слідчих (розшукових) дій, здебільшого для проведення огляду місця події з метою визначення механізму утворення слідів, отримання матеріалів для подальшого проведення судово-екологічної експертизи.

У тих випадках, коли розслідування розпочинається не відразу після виявлення факту забруднення, слідчий має отримати необхідні знання з екологічної охорони та відповідні технологічні процеси ще до огляду місця події. На початку розслідування одразу після виявлення факту забруднення частина такої інформації надходить при отриманні повідомлення про кримінальне правопорушення, а решта після огляду місця події. Огляд місця події та інших об'єктів у ситуації, коли зберігаються сліди кримінального правопорушення, доцільно проводити якомога швидше.

Безпосередньо під час огляду місця події слідчий повинен бути зорієнтований на з'ясування кола питань, дані про які можуть не лише скласти сукупність зібраних доказів, а й визначити

напрямок розслідування, сприяти висуненню версій, встановленню послідовності проведення інших слідчих (розшукових) дій або тактичних операцій [14, с. 187].

Стосовно розслідування кримінальних правопорушень проти доквілля поняття «місце події» носить дещо своєрідний характер, який пояснюється неординарністю тієї слідчої картини, що зазвичай складається при розслідуванні інших злочинів. Так, насамперед, місце події при екологічних злочинах має такі характеристики: місце події, як правило, буває кілька - це місце події, місце поширення забруднення та місце виявлення наслідків порушень правил охорони навколишнього середовища у вигляді загибелі тварин, захворювання людей тощо; місце події складно визначається протяжністю тієї території, де зосереджені сліди події; огляд місця події у всіх випадках вимагає залучення фахівців, спрямованість кваліфікації яких обирається слідчим відповідно до характеру події, що відбулася.

Зазвичай оглядаються: ділянки оточуючого середовища, які зазнали забруднення та псування (водойми, річки, їх береги, тощо); приведені в непридатність об'єкти (загибла риба, тварини, тощо); очисні споруди, відстійники, ставки та інші засоби утилізації, мережі трубопроводів та водостоки тощо. Огляд вказаних об'єктів доцільно проводити за участю відповідних спеціалістів. Огляд місця події доцільно проводити окремими вузлами. Починати його треба з місця виявлення слідів забруднення з поступовим розширенням кордонів, з урахуванням ситуацій, які виникають.

Деяку трансформацію набуває і мета огляду місця події щодо кримінальних правопорушень цієї категорії. Так, якщо у звичайних умовах вчинення злочину така мета, як з'ясування обставин події досягається шляхом вирішення розумових завдань щодо аналізу змін обстановки, яка викликана подією досить, то щодо кримінальних правопорушень проти доквілля таке з'ясування досягається не відразу, а потребує відповідних досліджень (води, атмосферного повітря) і тільки після цього може розглядатися як кримінальне правопорушення.

Стосовно такої мети огляду як виявлення і фіксація слідів, то й вона може бути досягнута тільки у випадках очевидності останніх (руйнування очисних споруд або їх окремих механізмів, очевидне забруднення водного простору, загибель риби), у більшості випадків такі сліди можуть бути виявлені та зафіксовані лише із залученням представників санітарно-епідеміологічних станцій

(відбору та аналізу проб) або спеціалістів у галузі технічних споруд [15, с. 138].

Особливістю техніко-криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля є те, що під час проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема під час огляду місця події, спеціаліст не завжди може забезпечити повноту вилучення носіїв інформації, надати попередню оцінку інформативної значущості вилучених програмних і апаратних засобів, вжити заходів для максимального збереження інформаційних слідів. У таких випадках виникає потреба у спеціальному обладнанні, залученні відповідних профільних фахівців [14, с. 187-190].

Значну складність є визначення фахової спеціалізації спеціаліста, який може бути залучений для участі в огляді місця події. Це пояснюється двома причинами, перша з яких полягає в недостатній поінформованості слідчого щодо характеристики забруднення, його специфіки, друга - відсутність таких спеціалістів в певній галузі.

Згідно до Порядку взаємодії між органами прокуратури, Національної поліції України, Служби безпеки України, уповноваженими органами державного нагляду (контролю), державними спеціалізованими установами під час виявлення та здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля від 6.06.2022 № 94/363/150/226/356 взаємодія між органами прокуратури, Національної поліції України, Служби безпеки України та уповноваженими органами державного нагляду (контролю) у сферах охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, у тому числі лісових і водних ресурсів, тваринного та рослинного світу, рибного господарства, геологічного вивчення і раціонального використання надр, забезпечується шляхом: взаємного інформування про виявлені порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища та результати їх розгляду; направлення державними органами у сфері охорони навколишнього природного середовища матеріалів (їх копій) заходів державного нагляду (контролю), які містять ознаки кримінального правопорушення, до органів поліції, Служби безпеки України; залучення спеціалістів органів державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, судових експертів державних спеціалізованих установ [16]. При цьому службові (посадові) особи органу державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, які

виявили правопорушення та/або повідомили про його виявлення, сприяють прокурору, працівнику органу поліції, Служби безпеки України у з'ясуванні обставин вчинення кримінального правопорушення, у тому числі при огляді місця події, а в разі з'ясування обставин вчинення кримінального проступку - надають пояснення, висновки, допомогу щодо зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису [16].

Надання спеціалістом безпосередньої допомоги при встановленні обставин вчинення кримінального правопорушення проти довкілля, на нашу думку, має полягати у роз'ясненні слідчому інформації про: причини та механізм слідоутворення злочинного порушення правил екологічної безпеки; видах зразків (води, повітря, ґрунту, рослинності) та їх кількості, умовах вилучення та надання рекомендацій щодо подальшого експертного дослідження; доцільність вибору судово-екологічної експертизи або попереднього дослідження об'єктів; обладнання та методичне забезпечення, що необхідні для проведення еколого-експертного дослідження; сучасні можливості застосування спеціальних знань у конкретній галузі екології, біології, гідрології та інших суміжних природничих та технічних наук; питаннях, які необхідно поставити на вирішення судово-екологічної експертизи (формулювання питань; доповнення переліку питань, які дозволять з'ясувати значення та властивості досліджуваних об'єктів); можливі строки проведення та вартості судово-екологічних експертиз та експертних досліджень; державних чи недержавних експертів, які мають компетентність для вирішення поставлених питань. Допомога консультаційно-довідкового характеру може бути надана також у випадках ознайомлення слідчого, дізнавача з технічною, екологічною та іншою документацією яка вилучається у великій кількості практично в усіх випадках розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля.

Не менш важливим напрямом діяльності спеціаліста є допомога слідчому при призначенні судових експертиз у кримінальних правопорушеннях досліджуваного виду. При цьому можна позначити коло експертиз, які характерні для розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля, пов'язаних з вилученням природних ресурсів: трасологічна, експертиза зброї та слідів її застосування, експертиза документів, криміналістична експертиза речовин, матеріалів та виробів з них, комп'ютерно-технічна, біологічна, ґрунтознавча,

оцінна експертиза. До особливо специфічних експертиз із аналізованої групи злочинів належать експертизи, пов'язані з дослідженням конкретних природних ресурсів - мисливствознавчі, орнітологічні, зоологічні, іхтіологічні, дендрохронологічні.

Висновки. Таким чином, можна констатувати, що розслідування екологічних злочинів є процесом специфічним та трудомістким, який є не ефективним без участі спеціаліста. Ефективність застосування консультаційно-довідкової діяльності спеціаліста істотно впливає на ефективність та строки розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля. Знання слідчим доступних для використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень проти довкілля, тактики окремих слідчих (розшукових) дій, що утворюють інформаційну основу досудового розслідування вказаних кримінальних правопорушень, дозволяє здійснювати розслідування більш якісно, з мінімізацією випадків необґрунтованого продовження процесуальних строків, успішно долати протидію розслідуванню та грамотно спрямовувати хід досудового розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля.

Література

1. Резолюція 1802 (2011). Необхідність у досягненні прогресу в імplementації Бернської конвенції. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz/docs/1223_rez_1802.htm
2. Проект SWiPE LIFE «Ефективне розслідування злочинів проти дикої природи у Європі». 23 June 2023. URL: <https://wwf.ua/?11048966/swipe-educational-materials>
3. Особливості розслідування злочинів проти довкілля обговорили на семінарі в Закарпатській обласній прокуратурі. Веб сайт Закарпатської обласної прокуратури. URL: https://zak.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=320643&fp=191
4. Нарожна О. В. Слідчі ситуації початкового етапу розслідування незаконного видобування корисних копалин. Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Правознавство. 2015. Т. 20. Вип. 2 (27). С. 85-91.
5. Теорія доказів у кримінальному процесі України: Підручник / За ред. Коваленка Є.Г. К.: Юрінком Інтер, 2006. 632 с.
6. Малярова В.О. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2013. № 3(62). С. 88-97.
7. Одерій О.В. Проблеми теорії та практики розслідування злочинів проти довкілля : автореф. дис. д-ра юрид. наук. Харків, 2015. 40 с.

8. Туровець Ю.М. Кравчук О.В. Проблеми використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів проти довкілля в умовах дії нового кримінального процесуального законодавства України. Криміналістичний вісник. 2014. № 2 (22). С. 21-27.

9. Туровець Ю.М. Особливості використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів проти довкілля. Форум права. Електронне фахове видання. 2011. № 3. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-3/index.htm>.

10. Капітанчук Л.Ю. Використання спеціальних знань при розслідуванні незаконного переправлення осіб через державний кордон України. Порівняльно-аналітичне право. 2013. № 3-2. С. 304-307.

11. Криміналістика: наук. довідник / Г. М. Андрусак, О. В. Батюк, І. В. Гончаров, А. П. Гусак, О. В. Крикунов; Східноєвроп. нац. ун-т ім. Л. Українки ; за ред. І. В. Гончаров. Луцьк : Гадяк Ж. В., друкарня «Волиньполіграф», 2018. 109 с.

12. Нарожна О.В. Проблемні питання використання спеціальних знань під час розслідування незаконного видобування корисних. Правова держава. 2016. № 22. С. 127-132.

13. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

14. Книженко С.О. Особливості огляду місця події при розслідуванні незаконного видобування корисних копалин. Форум права. 2010. № 3. С. 186-190.

15. Криміналістика: Підручник / Кол. авт.: В. Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. / За ред. проф. В. Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доп. Х.: Право, 2010. 464 с.

16. Порядок взаємодії між органами прокуратури, Національної поліції України, Служби безпеки України, уповноваженими органами державного нагляду (контролю), державними спеціалізованими установами під час виявлення та здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля: наказ фісус Генерального прокурора, МВС України, Служби безпеки України, Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, Міністерства аграрної політики та продовольства України 16 червня 2022 р. № 94/363/150/226/356. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v094_905-22#Text

*Мудрецька Г. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу
Одеського державного університету
внутрішніх справ*